

FRI-ONLINE- ELETS(S)-04

**ARTISTIC INFORMATION AND LITERATURE
FOR CHILDREN IN THE SPACE OF VIRTUAL CULTURE**

Assist. Prof. Mila Galabova-Marinova PhD

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo - Branch Vratsa

Phone: 0876-826667

E-mail: milagalabova.uni.vt@gmail.com

***Abstract:** In the context of modern literary education, verbal and artistic perceptions aid creative, non-standard learning. At the primary school level, students communicate with works of children's literature mainly through virtual culture technologies. Reading decoding is transformed into the extraction of artistic meaning and moral messages addressed to digitally competent learners. In search of innovative pragmatic variants and ingenious didactic techniques, the renewed reading / literature lesson systematizes and enriches the children's receptive experience.*

Keywords: *methodological aspects of literary education 1st - 4th grade, literary interpretation and virtual teaching at the primary school level*

JEL Codes:

ВЪВЕДЕНИЕ

Образователните практики на 21. век протичат преимуществено или успоредно с обучение в електронна среда. Феномените на виртуалността се вписват непрестанно и устойчиво в контекста на модерното познание и мрежовото общество. Напредъкът в комуникациите и еволюцията на социокултурния обмен разграничават етапите: „живо” общуване, словесност (устна и писмена, т.е. печатна), аудиовизия и виртуалност. Факт е също така и модерната дигитална интерпретация на мотиви, образи, идеи от класическата и съвременната литература за деца. Електронизацията на дидактичните технологии и мащабното дистанционно учене през второто десетилетие подложиха на преоценка действащите литературно-образователни стратегии.

Важно е да се отбележи, че динамиката на сегашното детско словесно-художествено възприемане предразполага и подкрепя творческото, нестандартното и образното усещане, преживяване, мислене, фантазиране. Като цяло актуалната учебна система по български език и литература в начален етап иницира и осъществява рецептивни, иновативни и интерактивни контакти, насочени към рефлексивно осъзнаване на духовно-нравствени и емоционално-естетически същности. В наши дни литературната модерност, адресирана към начинаещите читатели, провокира ранното емоционално-оценъчно отношение и укрепва познавателната мотивация на 7-11-годишните през призмата на информационните и комуникационни технологии, мултимедийните обучителни ресурси, виртуалния художествен текст, екранните и сценичните изкуства, ритуално-празничното говорене, творческото писане, емпатийното слушане и артистичния прочит.

ИЗЛОЖЕНИЕ

„Дигиталните” поколения на нашето съвремие преоткриват и широко популяризират постиженията на новите технологии. В контекста на естетическото възприемане при днешните изкуства online се трансформира и художествената словесна информация за деца. Виртуалната култура на 21. век установява своеобразна комуникативна ангажираност на новото детско четене спрямо информационно-художествения и възпитателния смисъл на литературата. Една абсолютно нова среда за социално и педагогическо общуване естествено преобръща и преобразува доскорошните естетически възприятия и представи, емоционално-психични нагласи, рецептивни стратегии по отношение на различните изкуства.

Специално общуването с художествен текст в началните класове предпочита цифрови аналози на определено илюстрирано печатно издание или статичен хартиен носител. Екранизирането и сценичното явяване на литературни произведения, както и

адаптирането им към диалогичен рецептивен аспект всъщност преобразуват речевия обмен с другите и предишната пасивна позиция на възприемателя. Не само интересът към словесни творби със съпътстващи ги художествени илюстрации, а емпатийното съпреживяване на виртуални събития и психологически състояния води до проникателно вникване и резултатни интерпретационни наблюдения през философията за невръстни (активно търсене на отговори, решаване на загадки, осмисляне на логически парадокси, изясняване на идеи), митологично-фолклорната и литературната словесност (повествование, поетични конструкции, драматични противопоставяния).

Понятийното разбиране, логическото означаване и семантизиране в сферата на началното литературно обучение биват подготвяни в пропедевтична перспектива върху основата на споделена мултисензорност и интерактивно общуване (синхронно изображение, звучене, движение, невербално общуване, активно слушане, събеседване, устно изложение, писмен текст и др.). Факт е, че приспособяването на днешните деца и юноши към привлекателната информационна и комуникационна среда на виртуалната реалност протича без трудности и колебания. Бързо се увеличава потенциалът на електронното обучение още от старта на началното образование. В този смисъл се актуализира ефикасното усвояване на социокултурни, литературни и дигитални компетентности през училищното детство. Модерната информационна среда в редица ситуации не съответства на действителното рецептивно равнище при началноучилищната възраст. Проблематизира се хегемонията на словесността - основен белег на предходната печатна и в частност книжовна култура.

Сам по себе си художественият текст обединява, синтезира, долавя чрез повече сетива, забавлява интелекта, вълнува, удовлетворява емоциите, обследва аналитично, демонстрира в достъпна форма, проявява и преобразува рефлексивните познавателни процеси: запаметяване, съсредоточаване, асоцииране, аналогизиране, метафоризиране и т.н. Приложените съобразно спецификата на началния етап в основна образователна степен художествена словесна информация и литература за деца подхранват и формират първоначалните построения на специфичното детско възприятие, отреагиране и мислене. Детският слушателски опит най-рано във времето очертава жалоните и следва траекторията на интелектуалното самоопределяне, цялостното разгръщане и развитие.

Уникалното отношение към света у невръстните разколебава рутинната училищна практика, подронва познавателните стереотипи, проявява избирателно отношение и предпочита иновативни подходи, методи и средства за качествено педагогическо взаимодействие. Детската познавателна активност оценява и възнагражда психологически нагласи и апробирани методологии, които настойчиво привличат нестандартното въображение, критичното и креативното мислене.

Известно е, че интелектуалните практики и естетико-художествените дейности в предучилищното детство и респективно в началния етап на основната образователна степен обединяват педагогическите възможности и ресурси на изкуствата и науките. Педагогическата художествена комуникация, ситуирана на границата между предучилищна и начална училищна възраст, по необходимост би следвало да се адаптира към детската психика и чувствителност, емоционална интелигентност, наивен реализъм, избирателно фантазна образност, изобретателна алогичност, асоциативност на интелектуалните операции, безгранична креативност.

Методическите идеи и варианти, както и дидактичните техники и механизми за възприемане на художествена информация и словесност за деца вече са радикално променени в сегашното образователно и социокултурно пространство. Естетическата комуникация в училище „се дигитализира“ в значителна степен. Благодарение на „виртуалните“ изкуства и науки, наситените сетивни възприятия и достъпното тълкуване на литературни произведения детският интелектуален, психологически и нравствено-естетически опит се натрупва и обогатява.

Методическият подход към изучаваната авторска, фолклорна или митологична словесна творба всъщност се определя от индивидуалния стил на преподаващия, от

неговото изкуство да разказва увлекателно и завладяващо, от словесно-изпълнителските му умения, съчетани с необходимите дигитални компетенции. В редица случаи например разширяващото се театрално-педагогическо взаимодействие преодолява статичната литературна абстракция на последователното речево означаване и рутинното „линейно” мислене у четящия. Неслучайно усвояваните днес литературни и социокултурни компетентности укрепват и разгръщат способността за символно, понятийно, словесно-логическо разсъждаване. Скокообразно нараства интензивността на синхронните зрителни и слухови възприятия. Емоционалните реакции се уравновесяват благодарение на емпатийно съпреживяване, възпитаване на естетически усет и себеизразяване чрез творчески интерпретативни действия.

Именно виртуално-игровото пресъздаване на света, непредвидимите, пластични сюжетни конструкции, безграничната „граматика на фантазията” у дигиталните поколения трансформират днешното художествено възприемане, както и детското интелектуално, емоционално, духовно-нравствено и естетическо развитие. Несъмнено обучаемите в начална училищна възраст предпочитат ученето чрез естетическо удоволствие и емоционално наситено, впечатляващо преживяване. Учебното литературно интерпретиране на печатен текст извлича ясни и достъпни тълкувателни заключения, следвайки естетическата потребност от модерно общуване чрез утвърдени, стойностни сюжетни модели, например приказно-фантастичния, приключенския, лиро-епическия, притчово-баснения, комично-забавния. (Ivanova, 2019) В часовете по литература/четене интерактивно представяната художествена информация успешно осъществява синергия с медийни адаптации на словесно творчество за деца.

В условията на развиваща, интерактивна образователна среда художествената информация предоставя способности и механизми, които генерират творчески тип познавателна, артистично-игрова и интелектуална дейност. Вместо доскорошното механично „копиране” и „рециклиране” на стандартния компендиум от знания, умения и отношения, модерното психолого-педагогическо и нравствено-естетическо изграждане на личността систематизира съзидателните възможности на художественото, игровото и познавателното общуване. Виртуалните технологии трансформират и образователната комуникация, ориентирана към субект-субектно себеизразяване и двустранен обмен на информация.

Речта на обучаващия значително променя своите специфични функции, време-пространствени траектории и значимост в процеса на мултимедийна литературно-естетическа комуникация, особено при досег с детско-юношеска аудитория. Оказва се обаче, че словесният код не е достатъчно удовлетворително средство за ефективно, цялостно литературно общуване в начален етап. Освен това речевите дейности на малките обучаеми (слушане, говорене, четене и писане) се поставят в периферията на детските възприятия и реакции. В социокултурен аспект читателят необратимо „отстъпва” някогашния си просвещенски приоритет пред получателя и потребителя на медийна художествена информация. Същевременно „мрежата” обхваща глобална информационна база, обединяваща в себе си включително и библиотечните фондове.

Бързо, целенасочено и категорично се утвърждават нови практики за свързване с другите, познание за човека и света, индивидуална изява. Електронните медии проблематизират културния феномен *четене* - доминиращ през гутенберговата епоха, в полза на виртуалното естетическо общуване. Впрочем наблюдава се тенденция към възстановяване на вербалната среща и събеседването с детската книга (напр. в адресирани повествования като „Мили мой Мио” - А. Линдгрен, „Миличко мое тефтерче” - В. Фламбурари и др.). Успоредно с тези явления и процеси, синтезът на изкуствата за деца (приказни истории, детски песни, словесни игри, римувана и ритмувана проза, музикални, изобразителни, филмови и сценични интерпретации и др.) подхранва емоционално-естетическото възпроизвеждане на артистични практики и творческото съчиняване в началните класове.

Методологическите аспекти на литературното образование в 1. - 4. клас разгръщат днешното естетическо възприемане и рефлексивно осмисляне на художествен текст за

подрастащите. Малките ученици ценят факторите занимателност, игрова подвижност, разнообразие и увлекателност при запознаване с конкретно учебно съдържание. Важно за тях е постигането и поддържането на постоянна обратна връзка в литературно-педагогическото общуване, т.е. възможността да споделят впечатления, да изразяват настроения или намерения, да предприемат резултатни словесни действия, отзоваващи се на определена речевокомуникативна ситуация. Детският рецептивен аспект се извежда в качеството на приоритетен фактор при литературно-образователното взаимодействие. Креативните и емпатийни комуникации действително развиват необходимите личностни качества, познавателни интереси и артистични способности. Учещите в началните класове с удоволствие и ентузиазъм изпълняват произведения от литературата за деца предимно в контекста на виртуалната култура. В този смисъл особено ефективни са гъвкавите уроци, чиито теми се договарят предварително. Често се визуализира звучащо „живо” слово, за да се съчиняват или преразказват, репродуцират осезаеми, вълнуващи истории примерно за междуличностни отношения вместо алегии на типове поведение.

Убедено може да се твърди, че обновяващият се урок по четене/литература систематизира детския рецептивен опит благодарение на действията преживяване, осъзнаване, тълкуване и интерпретиране на факти, социокултурни явления и закономерности, свързани с изграждането на достъпни нравствени ориентири, етични правила и норми. Художественото възприемане на писмена информация чрез хартиен носител (игрови, картинен, панорамен) все по-често се видоизменя в контекста на електронния учебник и комплектувания с него образователен софтуер. Дистанционното обучение, проведено през 2020-2021 година, разгърна безпрецедентно интерактивните и иновативни взаимодействия в литературно-образователната практика. На преден план бяха изведени рецептивните питания, опровержения, асоциации, аналогии, споделянето, подражанието, идентификацията, обсъждането, детската инициатива при обговаряне и осмисляне на причинно-следствени повествователни връзки, драматични противопоставяния, хумор за деца или поетическа образност.

Усвояването на социокултурни и литературни компетентности и обогатяването на знанията, уменията и отношенията предразполагат 7-11-годишните към активно себепознание и себеизразяване. Прочитът декодиране се преобразува в ползотворно извличане на художествен смисъл и нравствени послания, отправени мултисензорно към начинаещия участник в словесно-естетическа комуникация. Преходът започна с т.нар. „хибридни” изкуства: анимация и комикси за деца, филмова екранизация, полиграфичен комплект (напр. електронна читанка, комплект от книга с компактдиск като „Лешникотрошачката + CD” от М. Зимса и др.), последвани от уроци с мултимедиен проектор, интерактивна дъска, разнообразна виртуална реалност в обсега на съвременни образователни ресурси.

В съответствие с очакваните дидактични резултати се установява специфична атмосфера на учене-вникване, учене-игра и преживяване, или интуитивно осъзнаване на измислицата *словесно изкуство*. Постепенно дидактичните ситуации в урока по четене/литература се обособяват като своеобразни словесни игри, загадки, дискусии, интервюта, състезания. Потвърждава се констатацията: „Всичко, което въвежда ума в състояние на игра, улеснява ученето, творчеството и решаването на задачи; това, което им пречи, е оценяването, очакването за награди и всичко, което противостои на игривата умствена нагласа.” (Gray, 2016) Изпробваните приложни техники, игрови модели или проекти от сферата на арт-педагогиката подкрепят детските творчески нагласи и активности. Обогатява се рецептивният опит при откриването и създаването на въображаема действителност: мечта, фантазия, художествена измислица, словесна „мелодия”, шега, предизвикателство. Същевременно интерактивният образователен софтуер (с мултимедийни функции като вмъкване на изображения, аудио, видео и др.) способства за пълноценното присъствие и участие на 7-11-годишните в учебния процес.

Предпочитаният артистично-игрови профил на читателско поведение в начален етап се съчетава с пълноценно разбиране на информационни пластове от словесна тъкан/текст

особено в издателски поредици („Да четем заедно”, „Приказки за...” на издателство „Фют”, София; „Приключенията на Франклин” - П. Буржоа, Бр. Кларк и др.). Промените естетико-познавателни потребности на малките читатели се отразяват в иновативни проекции на урока по начално литературно обучение. Поддържането на читателска активност, стимулирането и насочването на ранни читателски интереси поставят рутинни изисквания и спрямо извънкласния съвместен или самостоятелен прочит. (Georgieva, 2012)

Активното детско четене получава престиж благодарение на отработени механизми за прочит и осмисляне на текст. Креативното, емоционално литературно общуване импровизира свои успешни алгоритми, вдъхновявани чрез епическа, лирическа или драматическа реч, както и чрез съпътстващите видове словесно изкуство (автентичен или авторизиран фолклорен или митологичен сказ, празнично и ритуално слово). Обещаващо е увеличаването на екранното четене - от електронната читанка до визуализирането на художествения текст в анимацията за деца. (Dyakov, 2015) По принцип умелото пресъздаване на изучавани литературни произведения подхранва и неподражаемото детско словесно творчество.

Литературното изкуство, посветено на децата, неутолимо приканва към приобщаване и посвещаване, интелигентна игра с художествената реч и въображението, преоткриване на обикновеното, всекидневното, баналното. Реални са основанията да се счита, че художественият текст за деца има потенциални възможности за функционални методически решения и ползотворни ситуативни механизми в сферата на детското интелектуално, емоционално и естетическо развитие. По своята семантично-конструктивна същност текстът живее посредством словесно взаимодействие, чиито изследователски процедури се разгръщат хармонично, последователно, аргументирано. Модерната образователна философия заявява постоянна ангажираност и обединено интелектуално усилие на деца и възрастни, както и балансиране на обучаващата траектория между теория и практика, изкуство и медии, култура и наука.

Педагогическото изговаряне и представяне на адаптиран (спрямо детския възприемателен профил) художествен текст, всъщност е единствен по рода си артистично-комуникативен процес, който несъмнено има възможност да реализира модерно образователно взаимодействие. Когато изпълнителското „приобщаване” към слухово възприетата художествена реч се случва в синхрон със семейно-родови, общностни и национални традиции, трайни рецептивни нагласи, естетически образци, тогава се наблюдава възраждане, възобновяване на митопоетичното и фолклорно-наративното общуване с детския разум и психика. Знаково надреден по отношение на установените перцептивни еталони (преобладаващо сензорни, периферни и фрагментарни), изразеният чрез словесната тъкан висш естетически смисъл може да бъде постигнат и осъзнат в ситуация на съпреживяване, емпатия, при интерпретиращо педагогическо сътрудничество.

Съвременната постинформационна реалност предвидливо произвежда насъщните нови интелектуални продукти – в значителна степен сходни, тъждествени с детската психологическа симбиоза между сетивно, емоционално, логическо, интуитивно, ирационално... От своя страна, емоционално-образният и интелектуално-философският свят на малките ученици продължава да достига, разгръща и надгражда основополагащи социокултурни и литературни приоритети. Всъщност общуването с литературната творба през първите учебни години се случва именно чрез пряко, неповторимо индивидуално съпреживяване - отглас на приказка, песен, разказ, роман.

ИЗВОДИ

Виртуалното педагогическо общуване в днешния литературнообразователен диалог ще усъвършенства учебното съдържание, чиято интерактивност се увеличава и оптимизира. Триадата „автор/говорител - словесна творба - читател” постепенно се разширява и развива. Иновативни прагматични варианти и визуализиращи техники с конкретни възпитателни и естетико-познавателни цели интерпретират вложените в текста семантични послания. Очевидно следва положителна промяна в приобщаването към художествената информация

и пренебрегваната литература за деца през 21. век.

REFERENCES

Dyakov, T. (2015). Literature for Children and Teenagers Textbook /Prose/. Sofia: „St. Kl. Okhridski” University press, p. 298 (Дяков, Т. 2015. Учебник по Литература за деца и юноши /Проза/. София: УИ „Св. Кл. Охридски”, с. 298)

Georgieva, A. (2012). Teaching Extracurricular Reading at the Primary School. Sofia: „St. Kl. Okhridski” University press, p.17 (Георгиева, А. 2012. Обучението по извънкласно четене в началните класове. София: УИ „Св. Кл. Охридски”, с.17)

Gray, P. (2016). Freedom to learn. Sofia: Iztok - Zapad, p.173 (Грей, П. 2016. Свободата да учиш. София: Изток - Запад, с.173)

Ivanova, N. (2019). Children’s Literature and the Formation of Reading Culture in Children of Primary School Age, part 2. Sofia: „St. Kl. Okhridski” University press (Иванова, Н. 2019. Литературата за деца и формирането на читателска култура у учениците в начална училищна възраст - част 2. София: УИ „Св. Кл. Охридски”)